

Style zarządzania domowym budżetem Polaków pozostających w stałych związkach

Household budget management styles of Poles in long-time relationships

Agnieszka Kopystyńska

MANDS Badania Rynku i Opinii, SWPS Uniwersytet Humanistycznospołeczny, Wydział Zamiejscowy we Wrocławiu, agnieszka.kopystynska@gmail.com

Agata Gąsiorowska

SWPS Uniwersytet Humanistycznospołeczny, Wydział Zamiejscowy we Wrocławiu, agasiorowska@swps.edu.pl

Streszczenie:

Style zarządzania domowym budżetem nie były do tej pory przedmiotem badań polskich badaczy, istnieją natomiast dość obszerne wyniki badań brytyjskich, pokazujące, że można je wyodrębnić między innymi na podstawie informacji o tym, czy łączone są wypłaty partnerów oraz kto jest odpowiedzialny za gospodarowanie pieniędzmi. Głównym celem niniejszego badania było wyodrębnienie charakterystycznych stylów zarządzania domowym budżetem wśród Polaków oraz czynników, które je różnicują (poczucie własności pieniędzy, postawy wobec pieniędzy oraz satysfakcja ze związku). Przeprowadzono badanie ($N = 220$) przy użyciu skali postaw wobec pieniędzy SPP-25 oraz autorskiego kwestionariusza mierzącego pozostałe zmienne, który osoby badane wypełniały przez Internet. Wyodrębniono następujące style zarządzania domowym budżetem: niezależne zarządzanie, częściowo niezależne zarządzanie, pełne łączenie oraz częściowe łączenie. Analiza

wykazała istotne statystycznie różnice pomiędzy tymi grupami pod względem poczucia własności pieniędzy, charakterystyk związku (długości jego trwania oraz sformalizowania), a także instrumentalnego wymiaru postaw wobec pieniędzy.

Słowa kluczowe: zarządzanie domowym budżetem, poczucie własności pieniędzy, postawy wobec pieniędzy, satysfakcja ze związku.

Abstract:

Household budget management has not been the subject of studies of Polish researchers, however extensive British research results show that approaches can be distinguished on the basis of information about whether the partners are combining payments and who is responsible for managing money. The major issue of the present study was distinguishing Poles' characteristic styles of managing home budgets and pointing

out differences (sense of money ownership, attitude towards money, and satisfaction in the relationship). The study was based on the SPP-25 scale of attitude towards money and an author-designed online questionnaire measuring the remaining factors. 220 people (140 women and 80 men) participated in the study. The research revealed the following styles in personal budget management: independent management, partly independent management, full consolidation, and partial consolidation. The analysis shows statistically significant differences between the groups in the sense of money ownership, relationship characteristics (length and formalization), and the instrumental measurement of attitudes towards money.

Keywords: household budget management, sense of money ownership, attitude towards money, relationship satisfaction.

1. Wprowadzenie

Jeden związek, dwoje dorosłych ludzi, dwa zbiory finansowych przyzwyczajzeń, dwie (często różne) wypłaty. Jak pary sobie z tym radzą? Czy i jak dzielą się swoimi wypłatami? Mają jeden wspólny portfel, czy dwa osobne? Najwięcej uwagi temu zagadnieniu poświęcili w swoich badaniach brytyjscy naukowcy. Wyodrębnili oni i scharakteryzowali poszczególne typy różniące się między sobą głównie tym, który z partnerów podejmuje większość decyzji finansowych oraz co robią ze swoimi wypłatami – czy zostają one połączone, a jeśli tak, to czy łączeniu podlega ich całość, czy tylko część. Celem niniejszego artykułu jest sprawdzenie, jak Polacy będący w stałych związkach zarządzają swoimi domowymi budżetami oraz jakie czynniki różnicują osoby stosujące poszczególne style zarządzania domowymi budżetami. Naszym zamysłem była w pierwszej kolejności próba wyłonienia

charakterystycznych stylów zarządzania domowymi finansami, a następnie sprawdzenie, czy zmienne takie jak zmienne demograficzne, postawy wobec pieniędzy oraz poczucie ich własności przyjmują różne wartości wśród osób, które się tymi stylami różnią.

2. Podstawy teoretyczne

2.1. Typologia Pahl

Problematyka zarządzania budżetem domowym przez żyjące ze sobą pary nie była do tej pory przedmiotem badań polskich badaczy, dlatego w niniejszym artykule będziemy powoływać się w głównej mierze na badania brytyjskie. To w ich wyniku powstała pierwsza typologia sposobów zarządzania domowym budżetem, która stała się inspiracją i teoretyczną podstawą naszego badania. Jan Pahl (1989, za: Pahl, Vogler, 1994) wyodrębniła pięć typów zarządzania domowymi budżetami, które różniły się w zależności od tego, który z partnerów był odpowiedzialny za gospodarowanie pieniędzmi.

Pierwszy z tych typów – kobiece zarządzanie (*female whole wage system*), to taki sposób zarządzania domowym budżetem, w którym mąż przekazuje żonie całość swoich dochodów (odliczając pewną kwotę na osobiste wydatki), ona dodaje do nich swoje dochody, o ile je posiada, a następnie jest odpowiedzialna za gospodarowanie nimi. W przypadku męskiego zarządzania (*male whole wage system*) całość odpowiedzialności za wszelkie domowe wydatki spoczywa na mężu, i to on jest w posiadaniu wszystkich pieniędzy. Tworzenie domowego funduszu (*housekeeping allowance system*) zakłada natomiast osobne sfery odpowiedzialności za domowe wydatki – np. mąż przekazuje żonie część swoich pieniędzy (to on decyduje, jak dużą) na wydatki związane z prowadzeniem

domu, ale też część pozostaje w jego rękach, i to on reguluje inne opłaty. W tym wypadku pieniądze, które zostają w jego rękach, zwykle są przeznaczane na osobiste wydatki, podczas gdy te przekazywane żonie – na wydatki wspólne. W sytuacji gdy żona nie ma własnych dochodów, powoduje to właściwie jej odcięcie od środków na osobiste wydatki (Pahl, Vogler, 1994). Pary stosujące tworzenie wspólnej puli (*pooling system*) łączą część lub całość swoich dochodów i każda z osób ma do nich dostęp, traktując je jako wspólne. Zakres finansowej odpowiedzialności nie jest w tym wypadku jasno określony. Ostatni wyróżniony styl zarządzania domowym budżetem to niezależne zarządzanie (*independent management system*), gdy każdy z małżonków ma swoje pieniądze pochodzące z osobnych źródeł zatrudnienia i wzajemnie nie mają do nich dostępu (Pahl, Vogler, 1994).

2.2. Partnerstwo w małżeństwie a zarządzanie domowym budżetem

We współczesnym myśleniu o małżeństwie (w kulturze zachodniej) zakłada się partnerstwo kobiety i mężczyzny, także pod względem finansowym. Jednak finansowa równość może być trudna do osiągnięcia w praktyce (Burgoyne, Reibstein, Edmunds, Dolman, 2007). Ma na to wpływ co najmniej kilka czynników. Jednym z nich i jednym z ważniejszych jest źródło dochodu – choć małżonkowie mogą chcieć myśleć o swoich pieniądzach jako wspólnych, z równym do nich dostępem, oboje pozostają świadomi tego, kto i ile ich zarobił. Kolejnym istotnym czynnikiem jest poziom dochodów: kiedy pieniędzy w gospodarstwie domowym jest mało, zwykle rolę kobiety jest „wiązanie końca z końcem”, choć kontrolę nad budżetem sprawuje główny żywiciel, zwykle mężczyzna. Ponadto, kiedy to mężczyzna jest głównym

żywcielem rodziny, niezależnie od przyjętego stylu gospodarowania domowymi pieniędzmi, to on sprawuje nad nimi większą kontrolę (Pahl, 1989, za: Burgoyne i in., 2007).

Następną kwestią jest sprawa oczekiwań i przekonań dotyczących małżeństwa. Tradycyjne spojrzenie na nie zakłada większą kontrolę mężczyzny. Z badań C. Burgoyne i V. Morison (1997) z udziałem par, w których przynajmniej jeden z partnerów był wcześniej rozwiedziony, wynika ponadto, że kiedy małżeństwo jest postrzegane jako niestabilne czy niepewne, małżonkowie wybierają takie rozwiązanie, które sprawi, że finansowe rozdzielenie się będzie dla nich łatwiejsze (jeżeli małżeństwo nie przetrwa).

2.3. Zarządzanie domowym budżetem wśród brytyjskich par

J. Pahl i C. Vogler (1994) przeanalizowały dane pochodzące z badania *Social Change and Economic Life Initiative* (SCELI), w którym przebadano 1235 brytyjskich par. Wynika z nich, że dokładnie połowa par stosuje łączenie dochodów, podczas gdy druga połowa deklaruje jeden ze stylów zakładających oddzielenie finansów i odpowiedzialności za nie. Wśród nich najwięcej osób badanych wskazało kobiece zarządzanie, a odpowiednio 10% i 12% – męskie zarządzanie i domowy fundusz. Kategoria niezależnego zarządzania została wykluczona z dalszych analiz, ponieważ wskazało na nią jedynie 2% badanych, choć w nieco późniejszych, jakościowych badaniach C. Burgoyne i V. Morison (1997) przeprowadzonych wśród par, w których przynajmniej jeden z partnerów był rozwiedziony, wskazań tych było dużo więcej i sięgały one 50%. Niezależne zarządzanie okazało się popularne także wśród nowozelandzkich par (niebędących małżeństwem), badanych przez V. Elizabeth (2001).

Niemal identyczne wyniki jak w SCELI uzyskano, analizując odpowiedzi 10 tys. uczestników badania *British Household Panel Survey* (Pahl, 1995). J. Pahl i C. Vogler (1994) zestawili wyniki SCELI z wynikami wcześniejszych badań prowadzonych na mniejszych próbach i o ile procent par łączących dochody był bardzo zbliżony, o tyle w pozostałych kategoriach widać było znaczące różnice. Fakt, że respondenci sami deklarowali styl zarządzania, który jest najbliższy takiemu, jaki stosują, skłonił autorki do refleksji nad tym, czy kategorie były dla badanych wystarczająco jasne i czy tak częste deklarowanie połączenia dochodów i odpowiedzialności za domowe finanse nie wynikało z przyczyn ideologicznych. Aby rozwiać tę wątpliwość, autorki wprowadziły osobny wskaźnik zarządzania pieniędzmi, który bazował na zestawieniu odpowiedzi obu partnerów. Pytano ich o to, kto w ich domu ma wyłączność w zakresie odpowiedzialności za organizację domowego budżetu i opłacanie rachunków, a odpowiedzi obojga partnerów łączono w jedną, pięciostopniową skalę, która pokazywała percepcję zarządzania domowymi finansami obojga, ale także różnice między nimi. Okazało się wówczas, że tylko 39% par, które deklarowały stosowanie systemu wspólnej puli, rzeczywiście postrzegało domowe finanse jako wspólnie zarządzane. Klasyfikacja stylów zarządzania została więc nieco rozbudowana – powstały dodatkowe kategorie: pula zarządzana przez kobietę i pula zarządzana przez mężczyznę, obejmujące takie sytuacje, kiedy dochody partnerów rzeczywiście się łączą, jednak rzeczywistą kontrolę nad nimi ma tylko jeden z nich. W dalszych analizach okazało się również, że pary, w których kobiety zarządzają domowymi finansami, charakteryzują się niższymi dochodami niż te, w których to mężczyźni je kontrolują (Pahl, 1995).

2.4. Zarządzanie domowym budżetem w parach małżeńskich oraz nieformalnych

C. Vogler (2005) zestawiała ze sobą wyniki wielu badań dotyczących organizacji domowych finansów, zarówno jakościowych, jak i ilościowych, przeprowadzanych w ciągu ośmiu lat (1989–1997), zwracając szczególną uwagę na fakt, czy i w jakim stopniu dotyczyły one par małżeńskich w stosunku do par żyjących w związku niesformalizowanym. W badaniach brytyjskich nie rozróżniano tych dwóch rodzajów związków, jednak badania prowadzone w innych krajach wskazują na to, że pary małżeńskie częściej niż pary niesformalizowane używały systemu kobiecego zarządzania, męskiego zarządzania, funduszu domowego lub wspólnej puli, z kolei pary niebędące małżeństwem częściej stosowały tworzenie częściowej puli, czyli system, w którym oprócz puli do dyspozycji obojga każdy z partnerów miał do dyspozycji swoje pieniądze, lub niezależne zarządzanie (Vogler, 2005). Pary małżeńskie bardziej niż niesformalizowane wydają się więc funkcjonować jako „jedność”, te drugie z kolei – bardziej jak dwie niezależne jednostki. Widać to na przykład w badaniach Ludwig-Mayerhofer (2000, za: Vogler, 2005) prowadzonych wśród niemieckich par: 70% par małżeńskich stosowało system wspólnej puli, 11% – kobiece zarządzanie, 8% – fundusz domowy. Dla kontrastu pary żyjące w niesformalizowanym związku częściej stosowały tworzenie częściowej puli (33%) i niezależne zarządzanie (29%). Podobne wyniki uzyskano w Norwegii, Szwecji i Kanadzie. C. Vogler (2005) za Singh (1997, za: Vogler, 2005) sugeruje, że tworzenie wspólnej puli jest tak popularne wśród małżeństw z racji tego, iż pozwala utrzymać mit małżeństwa jako równorzędnego partnerstwa mimo różnic w dochodach i utrwalonych, trady-

cyjnych ról przypisywanych kobietom i mężczyznom (jak przede wszystkim ta o mężczyźnie jako głównym żywicielu rodziny).

Ciekawe badanie przeprowadziły S. Singh i J. Lindsay (1996, za: Vogler, 2005), które porównywały australijskie pary małżeńskie stosujące tworzenie wspólnej puli (*joint pool*) z nieformalnymi parami, które stosowały częściową pulę (*partial pool*). Okazało się, że mimo iż oba style zarządzania domowymi finansami były związane z zasadą równości w związku, tę równość oba rodzaje par definiowały w zupełnie inny sposób – dla par małżeńskich była ona „wspólnością”, dla par nieformalnych była zaś tożsama z „równym składaniem się” („pół na pół”). To drugie rozumienie równości może jednak mieć niepożądane konsekwencje w sytuacji nierówności dochodów – wówczas składanie się „pół na pół” automatycznie sprawia, że jeden z partnerów dysponuje mniejszą ilością pieniędzy na osobiste wydatki. C. Vogler (2005) uważa, że w sytuacji różnic w wysokości dochodów kobiet i mężczyzn tworzenie częściowej puli i niezależne zarządzanie w praktyce mogą bardziej przypominać fundusz domowy z mężczyzną (ponieważ ci zwykle zarabiają więcej) jako tym, który ma większą kontrolę nad domowymi finansami oraz większy dostęp do pieniędzy na osobiste wydatki.

Jak wspomniano wyżej, w badaniach C. Burgoyne i V. Morison (1997) wykazano, że niezależne zarządzanie był popularnym sposobem organizowania domowych finansów wśród par, w których przynajmniej jeden z partnerów był wcześniej rozwiedziony. P. Blumstein i P. Schwartz (1983, za: Vogler, 2005) uważają, że dzieje się tak, ponieważ będąc wcześniej w małżeństwie, nie czuli się oni dobrze w tradycyjnym modelu kobiecej zależności finansowej od mężczyzny. Kobiety odczuły koszty tej zależności, mając mniejsze szanse na karierę za-

wodową i gorszą pozycję na rynku pracy, mężczyźni z kolei odczuli ciężar odpowiedzialności finansowej za rodzinę, który nie zakończył się wraz z końcem małżeństwa (na przykład z powodu alimentów) i utrudniał wejście w nowy związek.

Duży procent par stosujących niezależne zarządzanie wskazały również w swoim badaniu C. Burgoyne i in. (2007). Przeprowadziły one wywiady z 42 parami dwukrotnie – raz przed ślubem i raz około 12 miesięcy po zawarciu małżeństwa. Podczas pierwszego badania aż 17 z 42 par deklorowało stosowanie niezależnego zarządzania, tyle samo – tworzenie częściowej puli. Podczas drugiego badania już tylko 6 par stosowało niezależne zarządzanie, a 19 – tworzenie częściowej puli. Autorki sugerują, że przyczyną łączenia pieniędzy obojga może być z jednej strony wspólny kredyt hipoteczny, który taką sytuację niejako wymusza, z drugiej zaś – założenie rodziny (Burgoyne i in., 2007). Podczas drugiego badania już zdecydowana większość (33) badanych par łączyła wszystkie lub część swoich dochodów. K. Ashby i C. Burgoyne (2008) uważają, że niezależne zarządzanie jest rozwiązaniem stosowanym raczej przez krótki okres i jest mniej trwałe niż tworzenie częściowej puli, co znaczy, że jest większe prawdopodobieństwo, iż zostanie ono zamienione na inny sposób zarządzania domowym budżetem. Autorki te sądzą również, że można, przynajmniej częściowo, wytłumaczyć to, patrząc na sposób, w jaki pary postrzegają własność pieniędzy, jakimi dysponują.

2.5. Poczucie własności pieniędzy

Aby sprawdzić, co dokładnie kryje się za etykietami stylów zarządzania domowymi finansami, K. Ashby i C. Burgoyne (2009) przeanalizowały dane pochodzące z wcześniejszych

badan (Burgoyne i in., 2007) oraz 18 wywiadów z parami będącymi w nieformalnych związkach. Według nich czynnikiem, który determinuje poczucie finansowej autonomii każdego z partnerów, jest poczucie własności pieniędzy. Na podstawie badań zaklasyfikowały jego uczestników do trzech grup: tych, którzy mają jasno zdefiniowane (*distinct*) poczucie wartości pieniędzy, tych, u których to poczucie jest rozmyte, niejasne (*blurred*), i tych, którzy postrzegają wszystkie pieniądze jako wspólne (*shared*). Jasno określone poczucie własności pieniędzy oznacza, że każdy z partnerów traktuje pieniądze na swoim koncie jako wyłącznie jego i uważa, że może je wydać w dowolny sposób, bez konsultacji z partnerem, a jeśli pożyczają je między sobą, mają poczucie, że muszą oddać; nie postrzegają ich jako wspólnych. Dla tych z kolei, których poczucie własności pieniędzy można określić jako rozmyte, wzajemna niezależność jest mniej ostro zdefiniowana, a granica, do której widzą pieniądze jako oddzielną własność, jest mniej jednoznaczna. Są skłonni raczej dawać sobie pieniądze, niż je pożyczać, lub kupować coś partnerowi, nie oczekując zwrotu wydanych pieniędzy. Te pary natomiast, które postrzegają wszystkie pieniądze jako wspólne, uważają, że wszystkie pieniądze, jakimi oboje dysponują, należą w równym stopniu do nich obojga (Ashby, Burgoyne, 2009).

Okazało się, że wśród par żyjących w nieformalnych związkach większość tych, którzy stosowali niezależne zarządzanie, miała jasno określone poczucie własności pieniędzy, podczas gdy wśród par małżeńskich było ono bardziej zróżnicowane. Z kolei wśród tych, którzy stosowali tworzenie częściowej puli, większość par (niezależnie od statusu związku) charakteryzowała się jasnym rozróżnieniem własności pieniędzy (Ashby, Burgoyne, 2008), tłumacząc przy tym swoje praktyki finansowe poglądami dotyczącymi równości i niezależności partne-

rów. Ponadto, znacznie częściej poczucie własności pieniędzy tych, którzy stosowali niezależne zarządzanie, określane było jako rozmyte (Ashby, Burgoyne, 2008). To pokazuje, jak bardzo grupy te są heterogeniczne i w związku z tym należy uważać, czyniąc pewne przypuszczenia wyłącznie na podstawie etykiety ich stylu zarządzania budżetem domowym.

K. Ashby i C. Burgoyne (2009) przeprowadziły kolejne, tym razem ilościowe badanie wśród 190 osób żyjących w niesformalizowanym związku, testując m.in. hipotezę, że poczucie własności pieniędzy jest niezależne od etykiety stylu zarządzania domowym budżetem. Zgodnie z ich przewidywaniami większość badanych osób stosowała jedną z tych kategorii, przy czym niemal 50% osób wskazywało tworzenie częściowej puli, a blisko 30% – niezależne zarządzanie (Ashby, Burgoyne, 2009). Autorki sprawdzały również, jak style zarządzania domowymi finansami różniły się w zależności od tego, jak duże różnice w zarobkach występowały między partnerami. Okazało się, że konkubenci o dużej różnicy dochodów są mniej skłonni do równych kontrybucji w stosunku do osób o równych dochodach. Kiedy między partnerami występowały różnice w wysokości dochodów, w większości przypadków to mężczyzna był tym, który zarabiał więcej. Co ciekawe, w takich sytuacjach respondenci częściej stosowali tworzenie częściowej puli z równym wkładem każdego z partnerów lub niezależne zarządzanie także z równym wkładem w domowe wydatki, a kiedy to kobieta zarabiała więcej, częściej obserwowanym rozwiązaniem było łączenie wszystkich dochodów lub tworzenie częściowej puli z równym wkładem obojga partnerów (Ashby, Burgoyne, 2009).

Jeśli chodzi o poczucie własności pieniędzy, wyniki opisywanych badań wykazały, że ci, którzy nie składali się na domowe wydatki

po równo, częściej mieli rozmyte lub wspólne poczucie własności pieniędzy w porównaniu z tymi, którzy dokonywali równych składek. Najwyższy odsetek tych, którzy mieli poczucie odrębnej własności pieniędzy, charakteryzował grupy tych, którzy stosowali niezależne zarządzanie lub tworzenie częściowej puli z równym wkładem we wspólne wydatki. Im bardziej rozdzielne było postrzeganie własności, tym większa była skłonność do równych kontrybucji (Ashby, Burgoyne, 2009).

2.6. Postawy wobec pieniędzy

Postawy wobec pieniędzy, obok poczucia ich własności, są kolejnym czynnikiem, który może wpływać na stosowany przez partnerów sposób zarządzania domowym budżetem, choć autorkom niniejszego opracowania nie udało się dotrzeć do żadnych badań, które sprawdzałyby tę zależność. Istnieją jednak wyniki badań, które wykazały ich wpływ na przykład na oszczędzanie, zadłużanie się, styl robienia zakupów czy postrzeganie własnej zamożności (Gąsiorowska, 2014). Postawy wobec pieniędzy są konstruktem subiektywnym (Gąsiorowska, Czerw, 2010), wielowymiarowym (Gąsiorowska, 2010), kształtowane są w procesie pierwotnej i wtórnej socjalizacji i podlegają różnorodnym wpływom: kultury, wykształcenia czy też dochodów w rodzinie (Zaleśkiewicz, Tyszka, 2004).

Najogólniej można określić postawy wobec pieniędzy jako sposób myślenia, reagowania emocjonalnego, podejmowania decyzji i zachowań wobec pieniędzy (Gąsiorowska, 2014), a kształt tej postawy zależy od takich czynników, jak np. dochód w rodzinie, przynależność do określonej grupy społecznej, wykształcenie czy przekazywane przez rodziców zwyczaje dotyczące zdobywania i wydawania pieniędzy (Zaleśkiewicz, Tyszka, 2004).

Trzy najbardziej rozpowszechnione metody pomiaru postaw wobec pieniędzy to: skala *Money Attitude Scale* K. Yamauchi i D. Temple-*ra* (1982, za: Gąsiorowska, 2014), skala *Money Beliefs and Behaviour Scale* A. Furnhama (1984, za: Gąsiorowska, 2014) i skala *Money Ethic Scale* T. Tanga (1992, za: Gąsiorowska, 2014). Polscy badacze również podejmowali próby stworzenia narzędzia do pomiaru tego konstruktów – wśród nich należy wymienić G. Wąsowicz-Kiryło, która opracowała skalę „ja i pieniądze” (2008, za: Gąsiorowska, 2014), oraz A. Gąsiorowską, która jest autorką skali postaw wobec pieniędzy SPP (Gąsiorowska, 2013a, 2013b, 2014). W naszym badaniu do pomiaru postaw wobec pieniędzy użyto skróconej wersji skali SPP-25 (Gąsiorowska, 2013b).

Zgodnie z koncepcją A. Gąsiorowskiej (2013b, 2014) postawy wobec pieniędzy można opisać za pomocą sześciu ich podstawowych wymiarów: kontrola finansowa (kontrolowanie stanu finansów, oszczędzanie, planowanie wydatków), władza płynąca z pieniędzy (postrzeganie pieniędzy jako symbolu władzy, prestiżu, narzędzia do wywierania wpływu), niepokój o finanse (lęk, wątpliwości i obawy w sytuacjach związanych z pieniędzmi oraz bezpieczeństwo finansowe), awersja wobec zobowiązań finansowych (niechęć do zaciągania zobowiązań finansowych), łapanie okazji (tendencja do dostrzegania i wykorzystywania okazji związanych z pieniędzmi) oraz źródło zła (postrzeganie pieniędzy jako czegoś niepotrzebnego, bezużytecznego i stanowiącego przyczynę zła w codziennym życiu) (Gąsiorowska, 2014). Wymiary te można zgrupować w dwa nadrzędne, ortogonalne czynniki (Gąsiorowska, 2014). Pierwszy z nich odnosi się do przekonania o symbolicznej naturze pieniędzy, przypisywania im silnych konotacji – zarówno pozytywnych (władza, prestiż), jak i negatywnych (zniewolenie, odczuwanie

niepokoju w sytuacjach związanych z pieniędzmi). Drugi z nich odnosi się do instrumentalnego nastawienia na zarządzanie nimi – kontroli finansowej, budżetowania, niechęci do zaciągania pieniędzy i wykorzystywania różnych okazji do ich zarobienia lub zaoszczędzenia.

Dwuwymiarowy model postaw wobec pieniędzy można więc interpretować jako rozszerzenie popularnych psychologicznych i antropologicznych teorii pieniędzy, takich jak teoria pieniędzy jako *sacrum* i *profanum* R.W. Belka i M. Wallendorfa (1990) czy też metafora pieniędzy jako narzędzia i jako narkotyku Lea i Webley (2006), w odniesieniu do różnic indywidualnych. Wspomniane teorie zakładają dualność znaczenia i funkcji pieniędzy, to jest odrębność aspektów ekonomicznych i afektywnych. Dwuwymiarowy model postaw wobec pieniędzy wskazuje więc, że taka dualność pieniędzy może być obserwowana nie tylko na poziomie ogólnych procesów psychologicznych, ale w odniesieniu do postaw wobec nich (Gąsiorowska, 2014).

Dotychczasowe badania potwierdziły trafność dwuwymiarowego modelu postaw wobec pieniędzy. Wymiar instrumentalny korelował istotnie z wskaźnikami zachowań ekonomicznych, takimi jak liczba posiadanych kont bankowych i kart kredytowych, poziom oszczędności, zadłużenie czy sposób zarządzania budżetem domowym, podczas gdy korelacje z cechami psychologicznymi czy wskaźnikami emocjonalnego wartościowania pieniędzy były znacznie słabsze lub nieistotne. Z kolei symboliczny wymiar postaw wobec pieniędzy wiązał się z neurotycznością, lękiem, zewnętrznym umiejscowieniem kontroli, niską samooceną, brakiem zadowolenia z poziomu własnego dochodu i pozytywną utajoną postawą wobec pieniędzy, a nie korelował z zachowaniami ekono-

micznymi (Gąsiorowska, 2014). W badaniach eksperymentalnych przekonanie o symbolicznym znaczeniu pieniędzy moderowało wpływ wzbudzenia myśli o pieniądzach na koncentrację na sobie, samoocenę czy lęk egzystencjalny (Gąsiorowska, 2014). Wyniki te potwierdzają, że wymiar instrumentalny opisuje sposób zarządzania pieniędzmi i odzwierciedla stopień, w jakim osoba postrzega je w kontekście ich funkcji ekonomicznych, podczas gdy wymiar symboliczny odnosi się do psychologicznego znaczenia pieniędzy i faktu przypisywania im znaczenia afektywnego znacznie wykraczającego poza wspomniane funkcje ekonomiczne.

2.7. Podsumowanie celów badania

Celem przeprowadzonego przez nas badania było przede wszystkim wyodrębnienie charakterystycznych stylów zarządzania pieniędzmi Polaków pozostających w stałych związkach. Ta część badania miała charakter eksploracyjny, a do jej wykonania wykorzystana została analiza skupień przeprowadzona na danych zebranych od grupy $N = 220$ respondentów. Następnie przeanalizowano różnice pomiędzy respondentami charakteryzującymi się odrębnymi stylami zarządzania budżetem pod względem postaw wobec pieniędzy, poczucia własności pieniędzy oraz satysfakcji ze związku, a także cech demograficznych i charakterystyk związku.

3. Metoda

3.1. Procedura i materiały

Badanie zostało przeprowadzone za pomocą oprogramowania CAWI-Support. Każdy z respondentów otrzymał link do kwestionariusza, który był wypełniany przez Internet. Rekruta-

cja osób badanych odbywała się wielotorowo – link do kwestionariusza został rozesłany wśród znajomych, przy użyciu poczty *e-mail* oraz mediów społecznościowych (Facebook), z prośbą o udostępnianie kolejnym osobom (metoda kuli śnieżnej). Link do badania został także umieszczony na grupach „Mama w mieście Wrocław” oraz „Tata w mieście Wrocław” na Facebooku, stronie niepublicznego, wrocławskiego żłobka Kolorowe Misie, a także na forum wędkarskim. Badanie trwało przez cztery tygodnie w okresie czerwiec–lipiec 2014 r.

Kwestionariusz, który wypełniały osoby badane, składał się z 71 pozycji, zgrupowanych w pięć części. Pierwsza część obejmowała sześć pytań o charakterze metryczkowym i przesiewowym (służyły one sprawdzeniu, czy respondenci spełniają założone kryterium – mieszkanie ze swoim partnerem/partnerką od przynajmniej 1 roku).

Drugą część stanowiło 18 pytań o charakterze jakościowym, które dotyczyły sposobów zarządzania domowym budżetem. Zostały one ułożone na podstawie literatury dotyczącej sposobu zarządzania pieniędzmi wśród brytyjskich par (np. Pahl, 1995; Vogler, Pahl, 1994). Respondenci byli pytani o źródła utrzymania, swój procentowy udział w łącznych dochodach gospodarstwa domowego, posiadanie wspólnego konta oraz dostęp do konta partnera/partnerki, rozliczanie się między sobą z codziennych wydatków, tworzenie wspólnej puli pieniędzy i to, co robią z pieniędzmi, które zostają po opłaceniu rachunków i codziennych zakupów. Pytania te służyły zidentyfikowaniu typów zarządzania domowym budżetem i ich przyporządkowaniu do badanych osób. Wśród nich znajdowało się jedno pytanie otwarte, które dotyczyło procentowego oszacowania udziału dochodów respondenta w całości domowego budżetu. Wszystkie

pozostałe pytania były pytaniami zamkniętymi, a skale odpowiedzi były dostosowane do treści pytania. Większość z nich zakładała możliwość wyłącznie odpowiedzi „tak” lub „nie” – na przykład „Czy Ty i Twój partner/partnerka posiadacie wspólne konto bankowe, do którego oboje macie dostęp?” lub „Czy łączycie Wasze dochody w jedną pulę, z której następnie opłacacie rachunki i codzienne zakupy?”. Część z nich miała jednak bardziej rozbudowaną kafeterię, co wynikało z treści pytania. Na przykład na pytanie „W jaki sposób otrzymujesz wynagrodzenie?” można było odpowiedzieć, wybierając spośród następujących odpowiedzi: przelew na osobiste konto bankowe/przelew na wspólne konto bankowe/gotówka wpłacana na osobiste konto/gotówka wpłacana na wspólne konto/gotówka niewpłacana na konto, a na pytanie „Co robicie z pieniędzmi, które zostają po opłaceniu rachunków i codziennych wydatków?” możliwe odpowiedzi to: osobiste wydatki bez kontroli partnera/partnerki, osobiste wydatki konsultowane z partnerem/partnerką, odkładamy na wspólną pulę, z której oboje możemy korzystać/oszczędzamy.

Trzecia część badania polegała na wypełnieniu skali postaw wobec pieniędzy SPP-25 autorstwa A. Gąsiorowskiej (2013b). Skala ta składa się z 25 pozycji testowych, do których respondenci odnoszą się, używając pięciostopniowej skali Likerta. Skala SPP-25 ma satysfakcjonującą trafność teoretyczną oraz dobrze mierzy różnice indywidualne w zakresie komponentów stosunku do pieniędzy (Gąsiorowska, 2014). Do analizy użyto dwóch nadrzędnych wymiarów postaw wobec pieniędzy, to jest wymiaru symbolicznego i instrumentalnego.

Pięciostopniowa skala Likerta została wykorzystana także w pozostałych częściach badania. W czwartej jego części uczestnicy odno-

sili się do 14 autorskich stwierdzeń mierzących poczucie własności pieniędzy (np. „Nieważne kto płaci, ważne, żeby wszystkie opłaty były zrobione” czy „To, za co płacimy pieniędzmi zarobionymi przeze mnie, jest tylko moje”). Skala poczucia własności pieniędzy charakteryzowała się satysfakcjonującą spójnością wewnętrzną, α Cronbacha = 0,89. Ostatnią część badania stanowiła autorska skala mierząca stopień zadowolenia ze związku, składająca się z siedmiu pozycji testowych, zarówno o charakterze pozytywnym (np. „Myślę, że nasz związek jest lepszy niż inne”, „Wiem, że zawsze mogę liczyć na mojego partnera/partnerkę”), jak i o charakterze negatywnym („Czasami zastanawiam się, czy powinniśmy być razem”, kodowanie odwrotne). Spójność wewnętrzna tej skali także była satysfakcjonująca, α Cronbacha = 0,90.

3.2. Osoby badane

Link prowadzący do badania uruchomiło 605 osób, jednak tylko $N = 227$ osób spełniało kryterium udziału w badaniu oraz wypełniło cały kwestionariusz. Siedem z nich wykluczono z dalszej analizy, gdyż udzieliły one nieprawidłowej odpowiedzi na pytanie dotyczące procentowego udziału dochodów respondenta w całości domowego budżetu – wpisały wartość większą niż 100 (np. 6500, co prawdopodobnie stanowi wysokość dochodów). Ostatecznie w analizie wykorzystano dane uzyskane od $N = 220$ osób, w tym 140 kobiet i 80 mężczyzn, w wieku od 19 do 67 lat ($M = 31,73$; $SD = 8,02$). Ponad połowa z nich ($n = 131$; 59,5%) pozostawała w związku formalnym. Badani deklarowali, że mieszkają wspólnie z partnerem/partnerką od roku do 35 lat ($M = 6,36$; $SD = 6,69$).

4. Wyniki

4.1. Style zarządzania domowym budżetem

Aby wyłonić charakterystyczne style zarządzania domowym budżetem, przeprowadzono analizę skupień metodą dwustopniowego grupowania (*two-step cluster*). Podstawą do grupowania były odpowiedzi na 11 opisanych wcześniej pytań o charakterze jakościowym, opisujących sposób zarządzania budżetem. W wyniku analizy wyodrębnione zostały cztery grupy. Uzyskane typy otrzymały następujące nazwy:

- 1) niezależne zarządzanie, $n = 61$ (27,7% osób badanych),
- 2) częściowo niezależne zarządzanie, $n = 44$ (20% osób badanych),
- 3) pełne łączenie $n = 83$ (37,7% osób badanych),
- 4) częściowe łączenie $n = 32$ (14,5% osób badanych).

Nazewnictwo poszczególnych stylów jest wzorowane na typologii powstałej w wyniku zachodnich badań (np. Pahl, 1995), jednak dość dobrze oddaje charakter każdej z grup. To, co najsilniej je różnicuje, to fakt łączenia (lub niełączenia) swoich wpływów w jedną pulę, z której następnie są opłacane domowe wydatki, sposób ich rozliczania, a także fakt posiadania (lub nieposiadania) dostępu do pieniędzy partnera/partnerki. Szczegółowe dane na ten temat przedstawia tabela 1.

Analizy zaprezentowane w tabeli 1 pokazały, że ani płeć, ani wiek osób badanych nie różnicowały w istotny sposób osób zakwalifikowanych do poszczególnych stylów zarządzania domowym budżetem. Można więc spodziewać się, że styl zarządzania budżetem domowym

Tabela 1. Charakterystyki czterech stylów zarządzania budżetem

Zmienna	Wartość statystyk N = 220	Style zarządzania budżetem		
		niezależne zarządzanie	częściowo niezależne zarządzanie	pełne łączenie
Styl zarządzania pieniędzmi – zmienne użyte w analizie skupień				
Tworzenie puli	$\chi^2(9) = 440,00^{***}$	brak wspólnej puli	łączenie wszystkich pieniędzy	łączenie części wydatków, tak, aby po rozdeleniu wydatków została ta sama kwota (43,8%) lub by każdy przeznaczył tę samą kwotę na wspólne wydatki (56,3%)
Radzenie sobie w sytuacji wyczerpania puli	$\chi^2(15) = 421,73^{***}$	brak wspólnej puli	łączenie wszystkich pieniędzy	placi ten, kto ma pieniądze, i partnerzy się nie rozliczają (75%) lub rozliczają (6,3%), składanie się ponownie po równo (9,4%) lub proporcjonalnie (9,4%)
Z góry ustalona kwota na domowe wydatki	$\chi^2(6) = 233,77^{***}$	nie ma z góry ustalonej kwoty (86,9%) lub jest taka kwota (13,1%)	nie ma z góry ustalonej kwoty (65,9%) lub jest taka kwota (34,1%)	jest wspólna pula niezależna od kwoty
Rozliczanie się między sobą z pieniędzy na domowe wydatki	$\chi^2(6) = 224,64^{***}$	nie rozliczają się między sobą (80,3%) lub rozliczają się (19,7%)	nie rozliczają się między sobą (90,90%) lub rozliczają się (9,1%)	wydatki finansowane ze wspólnej puli
Dostęp partnera / partnerki do konta osoby badanej	$\chi^2(6) = 150,95^{***}$	partner / partnerka nie ma dostępu do konta	partner / partnerka ma dostęp do konta (86,4%) lub nie ma takiego dostępu (9,1%); 4,5% osób badanych nie ma konta	partner / partnerka nie ma dostępu do konta (90,6%) lub ma taki dostęp (9,4%)

cd. tabeli 1

Zmienna	Wartość statystyk N = 220	Style zarządzania budżetem		
		niezależne zarządzanie	częściowo niezależne zarządzanie	pełne łączenie
Dostęp osoby badanej do konta partnera	$\chi^2(6) = 98,67^{***}$	osoba badana nie ma dostępu do konta partnera (95,1%) lub ma taki dostęp (1,6%); 3,3% partnerów / partnerek osób badanych nie ma konta	osoba badana ma dostęp do konta partnera (63,6%) lub nie ma takiego dostępu (31,8%); 4,5% partnerów / partnerek osób badanych nie ma konta	osoba badana ma dostęp do konta partnera (84,4%) lub ma taki dostęp (15,6%)
Dostęp partnera / partnerki osoby badanej do jego /jej pieniędzy	$\chi^2(3) = 48,31^{***}$	partner osoby badanej nie ma dostępu do jego /jej pieniędzy (72,1%) lub ma taki dostęp (27,9%)	partner osoby badanej nie ma dostępu do jego /jej pieniędzy (52,3%) lub ma taki dostęp (47,7%)	partner osoby badanej nie ma dostępu do jego /jej pieniędzy (65,6%) lub ma taki dostęp (34,4%)
Posiadanie wspólnego konta	$\chi^2(3) = 41,11^{***}$	brak wspólnego konta (95,1%) lub wspólne konto (4,9%)	brak wspólnego konta (61,4%) lub wspólne konto (38,6%)	brak wspólnego konta (62,5%) lub wspólne konto (37,5%)
Dysponowanie pieniędzmi pozostałymi po opłaceniu rachunków i podstawowych wydatków	$\chi^2(9) = 56,1^{***}$	osobiste wydatki bez kontroli partnera (62,3%), oszczędzanie (23%), osobiste wydatki konsultowane z partnerem (9,8%) lub odkładanie na wspólną pulę (4,9%)	oszczędzanie (36,4%), osobiste wydatki bez kontroli partnera (34,1%), odkładanie na wspólną pulę (15,9%) lub osobiste wydatki konsultowane z partnerem (13,6%)	osobiste wydatki bez kontroli partnera (40,6%), oszczędzanie (28,1%), odkładanie na wspólną pulę (18,8%) lub osobiste wydatki konsultowane z partnerem (12,5%)

Zmienna	Wartość statystyk N = 220	Style zarządzania budżetem		
		niezależne zarządzanie	pełne łączenie	częściowe łączenie
Sposoby otrzymywania wynagrodzenia	$\chi^2(12) = 45,19^{***}$	przelew na konto osobiste (78,7%), gotówka wpłacana na konto osobiste (6,6%) lub gotówka niewpłacana na konto (3,3%), brak wynagrodzenia (11,5%)	przelew na konto osobiste (72,7%), przelew na wspólne konto bankowe (15,9%), gotówka niewpłacana na konto (4,5%) lub gotówka wpłacana na konto osobiste (2,3%), brak wynagrodzenia (4,5%)	przelew na konto osobiste (93,8%) lub przelew na wspólne konto bankowe (6,3%)
Źródła utrzymania	$\chi^2(9; N = 220) = 21,65^{***}$	pracuje oboje partnerów (85,2%), pracuje tylko jedna osoba (14,8%)	pracuje oboje partnerów (69,9%), pracuje tylko jedna osoba (27,7%), nikt nie pracuje (2,4%)	pracuje oboje partnerów
Zmienne demograficzne i charakterystyki związku				
Płeć osoby badanej	$\chi^2(3) = 4,79$	58,9% kobiet	67,5% kobiet	62,6% kobiet
Wiek osoby badanej	$F(3, 216) = 1,78$	$M = 31,68; SD = 6,33$	$M = 30,48; SD = 6,10$	$M = 33,22; SD = 10,47$
Związek formalny / nieformalny	$\chi^2(3) = 37,68^{***}$	27,9% w związku formalnym	75% w związku formalnym	59,4% w związku formalnym
Długość czasu wspólnego zamieszkania	$F(3, 216) = 3,957^{**}$	$M = 4,8; SD = 6,00$	$M = 8,24; SD = 6,00$	$M = 4,94; SD = 4,22$

*** $p < 0,001$; ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$.

Źródło: badania własne.

jest determinowany prawdopodobnie cechami psychologicznymi i socjoekonomicznymi, a nie – cechami demograficznymi badanych osób.

W dalszej części artykułu przedstawiamy szczegółowy opis poszczególnych stylów zarządzania budżetem domowym, sporządzony na podstawie wyników analiz przedstawionych w tabeli 1.

Niezależne zarządzanie

Charakterystyczny dla tej grupy jest fakt, że osoby do niej zakwalifikowane ze swoich wypłat nie tworzą jednej puli, z której opłacane są rachunki i codzienne zakupy. Znakomita większość badanych nie ustala z góry kwoty, jaką oboje przeznaczą na domowe wydatki. Dodatkowo osoby zakwalifikowane do tej grupy nie rozliczają się z wydatków na codzienne zakupy i rachunki, a pieniądze, które po dokonaniu tych opłat zostają, przeznaczają na osobiste wydatki, bez kontroli partnera/partnerki. Ten styl zarządzania domowym budżetem charakteryzuje głównie związki nieformalne. W większości przypadków w takich parach oboje partnerów pracuje, a wynagrodzenie najczęściej otrzymują oni w formie przelewu na osobiste konto. Co ciekawe i również charakterystyczne dla tej grupy, we wszystkich przypadkach osoby badane mają konto osobiste, jednak ich partnerzy nie mają do niego dostępu, a one same nie mają także dostępu do kont swoich partnerów i ogólnie do ich pieniędzy, niezależnie od miejsca ich przechowywania. Także zdecydowana większość par w tej grupie nie ma wspólnego konta bankowego. Ponad połowa z badanych charakteryzujących się tym stylem oszczędza (głównie swoje) pieniądze, a ich partnerzy nie mają dostępu do tych oszczędności. Można więc powiedzieć, że (głównie nieformalne) pary, które stosują ten typ zarządzania domowym budżetem,

pod względem finansowym funkcjonują jak niezależne jednostki, z których każda dysponuje swoimi pieniędzmi bez żadnej kontroli ze strony partnera.

Częściowo niezależne zarządzanie

Jest to grupa pod wieloma względami przypominająca tę przedstawioną powyżej, są jednak pewne istotne różnice. Głównym podobieństwem jest fakt niełączenia dochodów obojga w jedną pulę. Ponadto większość osób badanych zakwalifikowanych do tej grupy jest w związku formalnym. Prawie wszystkie one posiadają konto osobiste, do którego większość z nich daje dostęp partnerowi/partnerce. Ponad połowa z nich ma również dostęp do jego/jej konta, a nieco mniej, bo około połowy deklaruje, że ma dostęp do pieniędzy partnera, nie tylko tych zgromadzonych na koncie. Ponad połowa badanych z tej grupy nie ma wspólnego konta. Większość nie zakłada z góry kwoty, którą każdy z partnerów przeznaczy na domowe wydatki (czynsz, opłaty, jedzenie), i nie rozlicza się między sobą z tych wydatków. W niemal wszystkich przypadkach pracuje oboje partnerów, a ich wypłaty najczęściej przelewane są na konta osobiste. Pieniądze, które zostają po ich uregulowaniu, najlichniesza część tej grupy oszczędza, ale wielu także przeznacza na osobiste wydatki bez kontroli partnera. Podobnie często oszczędzane są pieniądze zarówno wyłącznie jednego partnera, jak i wspólne, a prawie 1/3 osób w tej grupie nie oszczędza pieniędzy w ogóle.

Styl ten zawiera więc pewne elementy niezależnego zarządzania – przede wszystkim to, że partnerzy nie tworzą wspólnej puli ze swoich wynagrodzeń. Mimo to większość z nich udostępnia partnerowi swoje konto lub dostęp do miejsca, gdzie przechowuje pieniądze, i nie rozlicza się wzajemnie z domowych wydatków.

Częściowe łączenie

Jest to najmniej liczna grupa pod względem stylu zarządzania budżetem. Ponad połowa osób zakwalifikowanych do niej tworzy związki formalne. Cechą wyróżniającą jej członków jest fakt łączenia części dochodów w jedną pulę, z której następnie dokonywane są wszystkie domowe opłaty. Pula ta powstaje z połączenia części wypłat, tak aby każdy przeznaczał na swoje wydatki równą kwotę (ponad połowa przypadków) lub tak, aby każdemu po rozdzieleniu wydatków pozostała mniej więcej taka sama kwota. Kiedy pula się wyczerpie, w większości przypadków płaci ten, kto w danej chwili ma pieniądze i nie są one później rozliczane. Co dziesiąta badana osoba odpowiedziała, że po wyczerpaniu się puli partnerzy ponownie się składają – po równo lub – taka sama liczba osób – proporcjonalnie do ilości posiadanych pieniędzy. We wszystkich przypadkach zatrudnionych jest oboje partnerów, a niemal wszyscy wynagrodzenie otrzymują w formie przelewu na osobiste konto bankowe. Zdecydowana większość partnerów osób badanych z tej grupy nie ma dostępu do ich konta, podobnie jak większość osób badanych nie ma dostępu do konta swojego partnera/partnerki. Ten odsetek jest nieco niższy, jeżeli wziąć pod uwagę również inne miejsca przechowywania pieniędzy – ponad połowa osób odpowiedziała, że partner nie ma dostępu do ich pieniędzy. Większość z nich nie ma także wspólnego konta bankowego. Pieniądze, które zostają po opłaceniu rachunków i codziennych wydatków, najczęściej przeznaczane są na osobiste wydatki bez kontroli partnera/partnerki w mniej niż połowie przypadków, ale dość często są też oszczędzane (niemal 1/3 osób badanych). Partnerzy oszczędzają głównie swoje pieniądze i nie dają do nich dostępu partnerowi/partnerce. Blisko 1/5 osób badanych z tej grupy nie oszczędza w ogóle.

Jest to więc grupa, którą charakteryzuje to, że z części swoich dochodów partnerzy tworzą pulę, którą następnie razem dysponują, dokonując opłat i zakupów związanych ze wspólnym gospodarstwem domowym. Zostawiają jednak część pieniędzy na własne wydatki i do tych pieniędzy ich partnerzy już dostępu w większości nie mają.

Pełne łączenie

Grupę tę wyróżnia fakt łączenia całości swoich dochodów. Pieniądze, które zostają po opłaceniu rachunków i codziennych wydatków, w blisko połowie przypadków są odkładane na wspólną pulę, do której oboje partnerzy mają równy dostęp, w drugiej kolejności zaś są oszczędzane. Taki styl zarządzania domowym budżetem charakteryzuje częściej związki formalne, które stanowią blisko 3/4 grupy. W większości przypadków w tej grupie pracuje oboje partnerów. Jest to również jedyna grupa, w której znalazły się przypadki, gdy oboje partnerów nie pracuje, i najczęściej jest takich, w których pracuje tylko partner osoby badanej (blisko 1/5 przypadków). Niemal połowa badanych osób otrzymuje wynagrodzenie w formie przelewu na osobiste konto, a co czwarty – na wspólne konto. Co piąta badana osoba zakwalifikowana do tej grupy nie ma konta, a wśród pozostałych większość stanowią ci, których partnerzy/partnerki mają do niego dostęp. Większość badanych osób ma także dostęp do konta swojego partnera/partnerki. W ponad połowie przypadków partnerzy mają wspólne konto bankowe. Zdecydowana większość badanych odpowiedziała, że partner ma dostęp do ich pieniędzy. Mniej niż połowa deklaruje, że nie oszczędza, a wśród pozostałych niewiele ponad połowę stanowi ta grupa, która oszczędza wspólne pieniądze, a tylko co dziesiąta badana osoba oszczędza wyłącznie własne pieniądze.

Tym, co wyróżnia pary, które stosują taki styl zarządzania, jest więc fakt łączenia wszystkich swoich dochodów w jedną pulę. Wydają się traktować wszystkie pieniądze, jakimi oboje dysponują, jako wspólne – największy ich odsetek ma wspólne konto bankowe. W większości osoby z tej grupy nie ograniczają sobie również dostępu do pieniędzy, jakie posiadają.

4.2. Zarządzanie domowym budżetem a postawy wobec pieniędzy, poczucie własności pieniędzy i satysfakcja ze związku

Ponieważ pierwszy postawiony problem badawczy, dotyczący identyfikacji stylów zarządzania domowym budżetem, miał charakter eksploracyjny, dopiero po przeprowadzeniu odnoszących się do niego badań postawiono i sprawdzono szczegółowe hipotezy badawcze. Opierając się na wynikach przeprowadzonej analizy skupień oraz na wynikach badań dotyczących par brytyjskich (np. Elisabeth, 2001; Vogler, Pahl, 1995; Pahl, 1995; Vogler, 2005), zakładano przede wszystkim, że osoby pozostające w parach, które stosują niezależne zarządzanie, będą miały najwyższy poziom poczucia własności pieniędzy ze wszystkich grup, najniższy zaś te, które stosują pełne łączenie (H1). Spodziewano się także, że osoby przypisujące pieniądзом znaczenie symboliczne częściej będą stosowały niezależne zarządzanie w porównaniu z tymi, które nie przypisują im takiego znaczenia (H2), gdyż ten wymiar postaw wobec pieniędzy powinien wiązać się z przekonaniem, że „moje pieniądze należą tylko do mnie” (H3). Zakładano także, że osoby stosujące niezależne łączenie będą charakteryzować się najniższą satysfakcją ze związku w porównaniu z osobami stosującymi inne style (H4), gdyż brak tej satysfakcji może być jedną z przyczyn, dla których

nie chcą one w pełni dzielić się swoimi pieniędzmi z partnerem lub partnerką.

Analiza wariancji ANOVA wykazała, że badani charakteryzujący się odmiennymi stylami zarządzania budżetem domowym różnią się także pod względem poziomu poczucia własności pieniędzy, $F(3, 216) = 32,52$; $\eta^2 = 0,31$; $p < 0,001$. Dalsza analiza *post-hoc* testem Gamesa-Howella wykazała, że poziom poczucia własności pieniędzy okazał się najwyższy wśród par stosujących niezależne łączenie ($M = 2,79$; $SD = 0,69$), istotnie wyższy niż dla par stosujących pełne łączenie ($M = 1,85$; $SD = 0,49$; $p < 0,001$) oraz częściowo niezależne zarządzanie ($M = 2,29$; $SD = 0,56$; $p < 0,001$), natomiast różnicy takiej nie zaobserwowano w porównaniu z parami stosującymi częściowe łączenie ($M = 2,59$; $SD = 0,64$; $p = 0,51$). Tym samym hipotezę badawczą H1 można uznać za przynajmniej częściowo potwierdzoną.

Dalsza analiza wykazała, że cztery wyróżnione style zarządzania budżetem nie różnią się wynikami w zakresie symbolicznego wymiaru postaw wobec pieniędzy, $F(3, 216) = 0,145$; $p = 0,933$, jednak można między nimi zaobserwować różnice w zakresie wymiaru instrumentalnego, $F(3, 216) = 3,305$; $p = 0,02$; $\eta^2 = 0,04$. Porównania *post hoc* za pomocą testu Gamesa-Howella wykazały, że osoby stosujące niezależne zarządzanie uzyskały w tym wymiarze wyniki niższe ($M = 42,98$; $SD = 8,37$) niż te stosujące częściowe łączenie ($M = 47,06$; $SD = 5,23$; $p = 0,02$) i częściowo niezależne zarządzanie ($M = 46,43$; $SD = 5,15$; $p = 0,051$). Pomiędzy pozostałymi stylami nie zaobserwowano istotnych różnic ($p > 0,25$). Uzyskane wyniki nie potwierdzają hipotezy H2.

Analiza korelacji Pearsona wykazała słaby, lecz istotny związek między przekonaniem o symbolicznym znaczeniu pieniędzy i przekonaniem o własności pieniędzy, $r(220) = 0,21$;

$p = 0,002$, co potwierdza hipotezę H3. Takiego związku nie zaobserwowano natomiast w odniesieniu do instrumentalnego wymiaru postaw wobec pieniędzy, $r(220) = -0,11$; $p = 0,115$.

Ostatnia analiza dotyczyła satysfakcji ze związku u osób reprezentujących odmienne style zarządzania budżetem. Analiza wariancji ANOVA wykazała marginalnie istotne różnice pomiędzy osobami reprezentującymi różne style, $F(3, 216) = 2,47$; $p = 0,06$; $\eta^2 = 0,03$. Osoby stosujące niezależne łączenie charakteryzowały się najniższą satysfakcją ze związku ($M = 3,74$; $SD = 0,98$), marginalnie istotnie niższą niż osoby stosujące pełne łączenie ($M = 4,12$; $SD = 0,82$; $p = 0,07$). Ci więc, którzy stosują pełne łączenie, prawdopodobnie są bardziej zadowoleni ze swoich związków niż ci, którzy stosują niezależne zarządzanie. Nie zaobserwowano natomiast istotnych różnic między pozostałymi stylami zarządzania budżetem pod względem zadowolenia ze związku ($p > 0,42$). Wynik ten jedynie częściowo potwierdza hipotezę H4.

5. Dyskusja

Podstawowym problemem badawczym, na który starałyśmy się znaleźć odpowiedź w badaniu, było zidentyfikowanie stylów zarządzania domowym budżetem. Okazało się, że typologia J. Pahl (1995) sprawdza się również w polskich warunkach, ale nasze badanie ujawniło kategorię, z którą nie spotkałyśmy się we wcześniejszych badaniach – częściowo niezależne zarządzanie. Jak wspomniano w części poświęconej wynikom, tym, co te grupy różnicuje, jest przede wszystkim fakt łączenia lub niełączenia swoich dochodów, dawanie sobie wzajemnie dostępu do konta bankowego lub innych miejsc przechowywania pieniędzy, a także sposób dysponowania pieniędzmi, które zostają po zaspokojeniu głównych potrzeb (opłaty, jedzenie).

Najbardziej popularnym sposobem zarządzania domowym budżetem wśród badanych osób okazało się pełne łączenie, następnie niezależne zarządzanie, częściowo niezależne zarządzanie, najrzadziej zaś stosowanym – częściowe łączenie. Gdyby spojrzeć na te wyniki tylko pod kątem tworzenia wspólnej puli, okazałoby się, że rozkładają się one niemal dokładnie po połowie – połowa osób badanych tworzy pulę, połowa zaś tego nie robi.

Ważnym czynnikiem determinującym stosowany styl zarządzania finansami okazały się charakterystyki związku, to znaczy długość jego trwania i sformalizowanie. Zgodnie z oczekiwaniami osoby będące w małżeństwie najczęściej wybierały pełne łączenie (w drugiej kolejności – częściowo niezależne zarządzanie), natomiast w parach nieformalnych – niezależne zarządzanie. W swoich badaniach również C. Vogler (2005) wykazała, że pary będące w związku nieformalnym częściej skłonne są zarządzać domowym budżetem, używając niezależnego zarządzania, pary małżeńskie zaś – pełnego łączenia. Liczne badania potwierdzające preferencje par nieformalnych do niezależnego zarządzania przytacza D. Hamplova i C. Le Bourdais (2009). Jest to wynik spójny także z rezultatem naszej kolejnej analizy, która wykazała, że pary stosujące niezależne zarządzanie mieszkają ze sobą krócej niż te stosujące pełne łączenie. Istotna również okazała się różnica w długości wspólnego mieszkania między tymi, którzy stosują częściowe i pełne łączenie. W tej ostatniej grupie najwięcej jest małżeństw oraz par mieszkających ze sobą dłużej niż inne. Być może jest więc tak, że wraz z rosnącym stażem związku zmienia się jego status formalny, a to z kolei może wpływać na stosowany rodzaj zarządzania domowym budżetem.

Naszym zdaniem na szczególną uwagę zasługuje kategoria częściowo niezależnego zarządza-

nia – choć dosyć mało popularna, jest ciekawa, ponieważ osoby stosujące ten styl zarządzania domowymi finansami mimo że wydają się funkcjonować jak dwa niezależne finansowo podmioty, to dają sobie wzajemnie dostęp do swoich pieniędzy. Jest to swego rodzaju pomost pomiędzy dwiema skrajnie różnymi formami zarządzania domowymi finansami – pary stosujące częściowo niezależne zarządzanie formalnie nie tworzą wspólnej puli, ale też nie limitują wzajemnego dostępu do swoich pieniędzy. To może być powodem, dla którego, jak wykazała analiza, osoby będące w tej grupie istotnie różnią się pod względem poczucia własności pieniędzy od tych, które stosują pełne łączenie – ich poczucie własności pieniędzy jest niższe, co oznacza, że myślą o nich nieco bardziej jako „wspólnych” niż „moich”. Najsilniejszym poczuciem własności pieniędzy charakteryzują się ci, którzy stosują niezależne zarządzanie, a więc nie dają dostępu do swoich pieniędzy partnerowi/partnerce, najślabszym zaś, co nie zaskakuje – ci, którzy stosują pełne łączenie. Podobny udział tej zmiennej w ramach poszczególnych kategorii zarządzania domowym budżetem uzyskały w swoim badaniu K. Ashby i C. Burgoyne (2009).

Poczucie własności pieniędzy okazało się także dodatnio skorelowane, choć jest to słaby związek, z symbolicznym wymiarem postaw wobec pieniędzy. Oznacza to, że osoby osiągające wysokie wyniki w tym wymiarze mają silniejsze poczucie własności pieniędzy. Przekonanie o symbolicznej naturze pieniędzy, a więc przypisywanie im konotacji emocjonalnych, idzie więc w parze z myśleniem o nich raczej w kategoriach „moje” niż „nasze”. Takiego związku nie ma jednak w przypadku instrumentalnego wymiaru postaw wobec pieniędzy. Kiedy jednak spojrzeć na problem związku między postawami wobec pieniędzy a stosowanym stylem zarządzania domowymi finansami, okazuje się,

że jest on istotny tylko w przypadku wymiaru instrumentalnego. Analiza wykazała, że grupy stosujące częściowe łączenie osiągają w tym wymiarze wyższe wyniki niż te, które stosują niezależne zarządzanie, czyli są bardziej nastawione na takie zarządzanie pieniędzmi, które jest oparte na planowaniu, kontroli finansowej, niechęci do zaciągania zobowiązań i wykorzystywaniu okazji do zarobienia lub zaoszczędzenia pieniędzy. Tylko te dwie grupy okazały się różnić od siebie istotnie. Istnieje jednak jeszcze zależność pod tym względem na poziomie trendu między grupami stosującymi niezależne zarządzanie i częściowo niezależne zarządzanie, i to ta druga grupa osiągała wyższe wyniki w instrumentalnym wymiarze postaw wobec pieniędzy. Ci zaś, którzy stosowali niezależne zarządzanie, charakteryzowali się najniższymi wynikami ze wszystkich grup.

Częściowo potwierdzona została hipoteza, zgodnie z którą osoby stosujące niezależne zarządzanie pieniędzmi są mniej zadowolone ze swojego związku niż ci, którzy stosują inne style zarządzania budżetem. Ponieważ badanie ma charakter korelacyjny, nie można wyciągnąć wniosków przyczynowo-skutkowych, ale wydaje się, że satysfakcja ma tu charakter czynnika wpływającego na styl zarządzania: ci, którzy są zadowoleni ze swojego związku, chętniej dzielą się swoimi zasobami, dlatego o pieniądzach mogą myśleć bardziej w kategoriach wspólnego dobra i stosują tym samym zarządzanie budżetem oparte na pełnym albo przynajmniej częściowym łączeniu. Z drugiej strony osoby niezadowolone ze związku mogą chcieć się zabezpieczyć na wypadek, gdyby miał się on skończyć, i dlatego też stosują niezależne zarządzanie.

Ponieważ pokazano we wcześniejszej części artykułu, że pary mieszkające ze sobą krótko częściej stosują niezależne zarządzanie, a te, które mieszkają ze sobą długo – pełne łączenie,

nie dziwi fakt, że status związku (formalny bądź nieformalny) okazał się także istotnie wpływać na poczucie własności pieniędzy. Wśród małżeństw było ono niższe niż wśród par nieformalnych, co także jest spójne z wcześniejszymi analizami – wykazano wcześniej, że pary nieformalne częściej stosują niezależne zarządzanie, a w tej grupie poczucie własności pieniędzy było najsilniejsze, z kolei małżeństwa częściej wybierają pełne łączenie, a ta grupa charakteryzuje się najniższym poziomem poczucia własności pieniędzy. Analizy wykazały również, że kobiety i mężczyźni nie różnią się w sposób istotny pod względem stosowanego stylu zarządzania pieniędzy ani poczucia własności pieniędzy.

Potwierdzenie zdefiniowanych w naszym badaniu stylów zarządzania domowym budżetem wśród polskich par wymaga dalszych badań, na większych, bardziej reprezentatywnych próbach badanych, uwzględniających status formalny związku. Należy pamiętać, że próba, na jakiej przeprowadzono badanie, nie jest reprezentatywna, co sprawia, że nie można uogólniać jego wyników na całą populację. Stosunkowo duży udział par stosujących niezależne zarządzanie, które – jak wykazano – jest charakterystyczne dla par nieformalnych, może mieć też związek z tym, że związki nieformalne są w Polsce coraz popularniejsze. Zastanawiające dla nas jest również to, czy i jak style zarządzania zmieniają się w czasie – czy na przykład małżeństwa stosujące pełne łączenie w zarządzaniu domowymi finansami stosowały wcześniej, np. przed zawarciem małżeństwa, inne formy gospodarowania domowym budżetem. Ciekawe również byłoby badanie dotyczące kategorii częściowo niezależnego zarządzania, które odpowiedziałyby na pytanie, dlaczego mimo dawania sobie wzajemnego dostępu do pieniędzy takie pary nie tworzą wspólnej puli. Należałoby również sprawdzić, czy i jak wspomniane style zarządzania różnią

się w parach homoseksualnych, ponieważ nasze badanie dotyczyło wyłącznie par heteroseksualnych, badania zaś sugerują, że wśród par homoseksualnych popularniejsze są formy niezależnego zarządzania pieniędzmi (Burgoyne, Clarke, Burns, 2011).

Literatura

- Ashby, K., Burgoyne, C. (2008). Separate Financial Entities? Beyond Categories of Money Management. *The Journal of Socio-Economics*, 37, 458–80.
- Ashby, K., Burgoyne, C. (2009). The Financial Practices and Perceptions behind Separate Systems of Household Financial Management. *The Journal of Socio-Economics*, 38, 519–29.
- Belk, R.W., Wallendorf, M. (1990). The Sacred Meaning of Money. *Journal of Economic Psychology*, 11, 35–67.
- Burgoyne, C., Morison, V. (1997). Money in Remarriage: Keeping Things Simple – and Separate. *The Sociological Review*, 45(3), 363–95.
- Burgoyne, C., Clarke, V., Burns, M. (2011). Money Management and Views of Civil Partnership in Same-sex Couples: Results from a UK Survey of Non-heterosexuals. *The Sociological Review*, 59(4), 685–706.
- Burgoyne, C., Reibstein, J., Edmunds, A., Dolman, V. (2007). Money Management Systems in Early Marriage. Factors Influencing Change and Stability. *Journal of Economic Psychology*, 28(2), 214–28.
- Elisabeth, V. (2001). Managing Money, Managing Couplehood: A Critical Examination of Cohabitants' Money Management Practices. *The Sociological Review*, 49(3), 389–411.
- Gąsiorowska, A. (2010). Biedni czy bogaci? Wpływ dochodu i postaw wobec pieniędzy na ocenę własnej sytuacji finansowej. W: A.M. Zawadzka, M. Górnik-Durose (red.), *Życie w konsumpcji, konsumpcja w życiu. Psychologiczne ścieżki współzależności* (s. 177–93). Sopot: GWP.

- Gąsiorowska, A. (2013a). Skala Postaw Wobec Pieniędzy SPP. Konstrukcja i walidacja narzędzia pomiarowego. *Psychologia Ekonomiczna*, 3, 20–39.
- Gąsiorowska, A. (2013b). Skrócona wersja Skali Postaw Wobec Pieniędzy SPP-25. Dobór pozycji i walidacja narzędzia. *Psychologia Społeczna*, 8(4), 459–78.
- Gąsiorowska, A. (2014). *Psychologiczne znaczenie pieniędzy. Dlaczego pieniądze wywołują koncentrację na sobie?* Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Gąsiorowska, A., Czerw, A. (2010). Jasna przyszłość naszych finansów? O związkach optymizmu i postaw wobec pieniędzy. W: M. Górnik-Durose, M. Goszczyńska (red.), *Psychologiczne uwarunkowania zachowań ekonomicznych. Przedsiębiorczość – pieniądze – konsumpcja* (s. 107–27). Warszawa: Difin.
- Hamplova, D., Le Bourdais, C. (2009). One Pot or Two Pot Strategies? Income Pooling in Married and Unmarried Households in Comparative Perspective. *Journal of Comparative Family Studies*, 40(3), 355–85.
- Lea, S.E.G., Webley, P. (2006). Money as Tool. Money as Drug: The Biological Psychology of a Strong Incentive. *Behavioral and Brain Sciences*, 29, 161–209.
- Pahl, J. (1995). His Money, Her Money: Recent Research on Financial Organisation in Marriage. *Journal of Economic Psychology*, 16, 361–76.
- Pahl, J., Vogler, C. (1994). Money, Power and Inequality within Marriage. *The Sociological Review*, 42(2), 263–88.
- Vogler, C. (2005). Cohabiting Couples: Rethinking Money in the Household at the Beginning of the Twenty First Century. *The Sociological Review*, 53, 1–29.
- Zaleśkiewicz, T., Tyszka, T. (2004). Psychologia pieniądza. W: T. Tyszka (red.), *Psychologia ekonomiczna* (s. 161–91). Gdańsk: GWP.